

miatt nem sorolható a mai afrikai *Diceros bicornis* fajjal egyazon nembe, hanem új nemzetség-nevet igényel (*Pliodiceros* n. g.).

5. A maraghai *Rhinoceros morgani* Me c q u e n e m, melyet R i n g s t r ö m *Iranotherium* néven az Elasmotheriidákhoz sorolt be, homlokegyenest eltérő koponya-alkata alapján nem tartozhat ebbe a csoportba, hanem önálló alcsalád (*Iranotheriinae* n. fam.) képviselőjének tekintendő. Egy másik, jóval öregebb (oligo-miocén) indiai faj, a *Teleoceras fatehjangense* P i l g r i m esetében nem állapítható meg, hogy ez a sokban az *Iranotherium*-hoz közel álló jellegzetes alak (*Indotherium* n. g.) az *Iranotheriinae*, vagy az *Elasmotheriinae* csoport egy ősbibb alakját képviseli-e. Míg az *Iranotheriinae* csoport eredete egyelőre nem tisztázható, az Elasmotheriidák őseit *Chilotherium*-szerű kezdetleges alakokban kereshetjük.

6. A valódi Rhinocerotinák körébe sorolt alakok közül a legtöbb alig néhány fogtöredéken alapszik, ezeket pontosabb nemzetség-határozásra nem használhatjuk, jó részük azonban amúgyis Indiában a *Rhinoceros*, a Szunda-szigeteken pedig a *Rhinoceros* és *Eurhinoceros* nem élő alakjaihoz kapcsolódik. A koponya-leletek alapján jobban ismert alakok közül a *Rh. sivalensis* és *palaieindicus* a *Rhinoceros* s. str.-hoz kapcsolódik, különösen az első, míg a kínai *Rhinoceros oweni* R i n g s t r ö m koponya-alkata alapján az alcsalád egyetlen pusztai életmódhoz alkalmazkodott, sok tekintetben elütő és *Procerorhinus* felé közeledő alakja (*Sinorhinus* n. g.).

(Készült a Magyar Nemzeti Múzeum Földtani és Óslénytani Osztályában).

A TIGRISGÖRÉNY, GÖRÉNY ÉS NYÉRC A MAGYAR PLEISZTOCÉNENBEN.

Irta: Dr. Kretzoi Miklós.

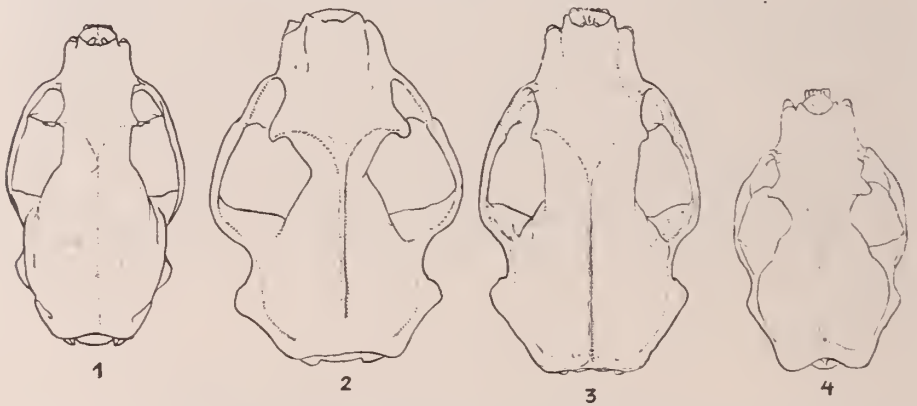
(A XXIII. táblával.)

Jégkorszaki görény-leleteink rendszertani helye több ponton még ma sincs tisztázva, sőt az utóbbi évek során a kérdés még tovább bonyolódott. Tekintve azt, hogy az utolsó időkben az összehasonlítás alapjául szolgáló ma élő alakok rendszertani megismerése sokat haladt, fosszilis anyagunk pedig olyan kiváló megtartású leletekkel gyarapodott, melyek a legaprólékosabb vizsgálatok számára is megfelelnek, szükségesnek tartom a kérdés mai állását röviden ismertetni.

I. Az élő görény-fajták.

Mielőtt rátérnék a jégkorszaki görényekre, röviden ki kell tennem a ma élő alakokra. Koponya-alkatásuk, főleg pedig méreteik miatt itt a görények (*Putorius*), tigrisgörények (*Vormela*) és nyércek (*Lutreola*) jönnek tekintetbe, míg a menyétek (*Mustela*) kicsiségük és erősen eltérő arányaik miatt már figyelmen kívül hagyhatók.

Koponya-alkotásuk révén (l. 1. szövegkép) a görények és tigrisgörények, különösen utóbbiak és a mezei görény, a kis méretbeli eltérésektől eltekintve messzemenően egyeznek, míg a nyércek menyészerű, kis arckoponyájuk és hosszú, nagy agykoponyájuk, hegyesebb fogaik, főleg pedig vidraszerűen lapított, alacsony arc részük és ezzel karöltve elől igen alacsonyan eredő járomívük révén azoktól igen élesen eltérnek. A görények és tigrisgörények viszont mélyreható fogazatbeli eltéréseik alapján megint csak nem téveszthetők össze. Ezek közül elég lesz megemlíteni, hogy a tigrisgörények M_1 -én még jól fejlett metaconid látható, hogy M^1 -e eltérően a rokon menyét-félékétől középen nem befűződött, főleg pedig, hogy fogazata méreteihez képest feltűnően vastag. Ilyen körülmények között, hacsak a lelet nem túlságosan hiányos, a három nemzetség tagjait kihalt képviselőik esetében is minden további nehézség nélkül szét tudjuk választani.



1. kép. Az európai nyérc (*Lutreola lutreola*), középeurópai kihalt pusztai görény (*Putorius furo boehmii*), közönséges görény (*P. putorius*) és tigrisgörény (*Vormela peregusna*) koponyája felülnézetben, kicsinyítve.

Áttérve az egyes nemzetségekre, a *Lutreola* nemem kezdem, mert ezt, bár ma is él Magyarországon, még pedig két alakban (*L. lutreola hungarica* É h i k és *L. lutreola transsylvanica* É h i k, 1.), fosszilisán még nem sikerült kimutatni — sem Magyarországon, sem (teljes biztonsággal) más európai lelőhelyen — így minket most közelebbről nem is érdekel.

A másik nemzetség, melyet szintén röviden tárgyalhatunk le, a tigrisgörények csoportja, melyről csak az idén derült ki (2), hogy a mai magyar faunának is tagja, egy kihalt képviselőjét pedig preglaciálisunkból ismerjük (3. 138). Élő képviselői kivétel nélkül a *V. peregusna* (G u e l d e n s t a e d t) fajba sorolhatók, melyet több alfajra tagolnak (4. 717—723). Ezek: *V. p. negans* M i l l e r belső Kínában, *V. p. ornata* P o c o c k Szibériában, *V. p. syriaca* P o c o c k Szíria és Ny-Mezopotámiában, *V. p. alpherakyi* B i r u l a, *koshewnikowi* S a t u n i n és *tedschenika* S a t u n i n DK-Transzkáspia, Afganisztán, Beludzsisztán és K-Íránban, *V. p. peregusna* (G u e l d e n s t a e d t) DK-Oroszországban le a Kaukázusig és *V. p. euxina* P o c o c k Makedóniában, Romániában, Ukrajnában. Valószínűleg ez utóbbihoz tartoznak a mi erdélyi tigrisgörény-példányaink is.

Valódi görényeink két csoportra oszlanak: a *Putorius putorius*- és a *P. furo* = *eversmanni*-csoportra, melyek azonban mélyen beleterjednek egymás földrajzi elterjedési körébe, ami rendszertani elkülönítésüket jó ideig teljesen lehetetlenné tette; egymáshoz való viszonyuk még ma sem tisztázódott. Ez lehel a magyarázata annak is, hogy a legújabb szerzők (4, 5) a két csoportot egységes fajnak tekintik. Felfogásukat azonban nem oszthatom, mert ezek az összekötő alakok mindig ott lépnek fel, ahol a pusztai görény kerül atlanti klíma alá, vagy fordítva, a közönséges görény pusztai éghajlatú területre. Eszerint azután Skóciában, Spanyolország egyes részein, sőt a közönséges görényre emlékeztető pusztai-görény-tájfajták lépnek fel (*caledoniae*, *aureolus*), míg a nagy pusztaságok határán (Magyarország némelyik része, Románia) a közönséges görény lép fel sok tekintetben a pusztai görény-fajtákra emlékeztető alakokban (*rothschildi*). Mindezeket szem előtt tartva, a valódi görényeket következőképpen csoportosíthatjuk:

Putorius putorius anglius P o c o c k. — Anglia.

Putorius putorius putorius (L i n n é). — Skandinávia, ENy-Oroszország.

Putorius putorius manium B a r r e t t-H a m i l t o n¹. — Alpok, Közép- és Ny.-Európa.

Putorius putorius rothschildi P o c o c k. — ? Magyarország, Románia.

*Putorius furo*² *caledoniae* T e t l e y.³ — Skótország.

Putorius furo aureolus B a r r e t t-H a m i l t o n. — Spanyolország.

Putorius furo furo (L i n n é). — ? Marokkó, szelídítve Nyugateurópa.

Putorius furo flavicans (S é l y s-L o n g c h a m p s). — Esetleg felhasználható név a német és ? francia alakra.

Putorius furo hungaricus (É h i k). — Magyarország, Románia.

Putorius furo aureus P o c o c k. — Közép-Oroszország.

Putorius furo eversmanni (L e s s o n). — Délnyugat-Szibéria.

Putorius furo michnoi (K a s h t c h e n k o).⁴ — Altai-hegység, ÉNy-Mongolia.

Putorius furo tiaratus (H o l l i s t e r). — Belsőázsia.

Putorius furo admiratus P o c o c k. — Belső Kína.

Putorius larvatus H o d g s o n.⁵ — Déltibet, Kasmír.

Putorius nigripes (A u d u b o n e t B a c h m a n). — Északamerika.

Ami a két csoport, u. m. a *P. putorius*-csoport és a *P. furo-larvatus-nigripes*-csoport szétválasztását illeti, csak röviden megemlítem, hogy ez a színezetbeli elléréseken kívül főleg alábbi koponya-bélyegek alapján történik:

A mezei görények agykoponyája elől elég erősen befűződött, míg a közönséges görényeken ez a befűződés teljesen hiányzik. A mezei görények orrcsontjai keskenyek, hosszúak, elülső peremük mediálisan csak ke-

¹ esetleg *P. p. iltis* (B o d d a e r t), vagy *P. p. infectus* (O g é r i e n).

² *furo* Linné 1758 a prioritás értelmében az *eversmanni* Lesson 1827 helyébe lép, annál is inkább, mert előbbi nem tekinthető teljesen háziállatnak.

³ esetleg *P. f. subfuro* G r a y.

⁴ = ? *lineiventer* H o l l i s t e r (fide T h o m a s 1912).

⁵ = *tibetanus* H o r s f i e l d.

véssé beöblösödő, innen a mezei görények előlről nézve széles, alacsony orrnyílása, ezzel szemben a közönséges görényeken az orrcsontok széles, rövid ékalakúak, elülső peremük mediálisan mélyen bevágott, ami magas, aránylag keskeny orrnyílást eredményez. A mezei görények szemürege észrevehetően nagyobb, mint a közönséges görényeké. A proc. hamularis pterygoidei a közönséges görényeken horogalakú, míg a mezei görényeken kiegyenesedő. A mezei görények állkapocsteste aránylag feltűnően magas, erőteljes. Végül a mezei görények P²-je az esetek nagy részében kétgyökerű, M¹ és M₂-je pedig feltűnően gyenge (sőt utóbbi nem ritkán hiányzik is), ellentétben a közönséges görények túlnyomórészt egygyökerű P²-jével, főleg pedig sokkal jobban fejlett M¹ és M₂-jével.

Sokkal nehezebb, sőt esetenként teljesen lehetetlen az egyes tájfajták csonttani elválasztása. Ez azonban már kívül esik dolgozatom keretein, annál is inkább, mert értesülésem szerint dr. Szűnyoghy János barátom már elkezdte a magyarországi élő görények rendszertani feldolgozását; az egyes élő fajták morfológiai sajátosságaira csak a fosszilis anyag kapcsán térrek ki a szükséghez mérten.

2. Történeti visszapillantás.

Fosszilis óvilági nyérc-maradványokat teljes bizonyossággal még sehonnan sem sikerült kimutatni; az adatok vagy túl hiányosak (Grimaldi, Teufelslucken, Certova dira, Balcarova skála, stb.), vagy közelebbi vizsgálatra alkalmas anyag esetében utólag mezei görénynek volt a lelet határozható (Zuzlawitz, Kolozsvár, Pilisszántó). Ilyen körülmények közt a *Mustela lutreola* név alatt felsorolt leletek jó része közelebről még nem határozott görényfélének tekinthető, kisebbik része pedig a pilisszántói *Lutreola robusta* Mottl-al (6. 37) együtt a mezei görények csoportjába sorolandó, mint azt a továbbiakban részletesen is kifejtem.

Tigrisgörény-maradványokról, ha eltekintünk a palesztinai *Athlit cavek* valószínű *Vormela*-leletétől, csak a magyar preglaciálisból van tudomásom, ahonnan Kormos ír le (3. 138) egy *Vormela*-fajt *Pliovormela beremendensis* (Petényi) néven, tévesen Petényi beremendi *Mustela beremendensis*-ével azonosítva azt (ahelyett, hogy a *Vormela*-maradványokat új fajként kezelte, a *Baranogale helbingi* Kormos néven új alakként leírt példányokat pedig Petényi fajához sorolta volna!)

Mindkét alakkörnél változatosabb és hosszabb multra tekinthet vissza a valódi görények őslénytani vizsgálata. A legrégebb kutatók minden további nélkül azonosították a leleteket a mai törzsalakkal (*P. putorius*), bár nem egyszer szerepelnek e név alatt hermelin-maradványok is!

H. v. Meyer (8. 54) volt az első, aki 1832-ben fosszilis görény-maradványokat önálló faji név alatt sorolt fel (*Mustela antiqua*). Leírást és ábrát ugyan nem adott, csak hivatkozott Cuvier (9. 437, 17. 467), de Serres, Dubreuil és Jean-Jean (10. 334), valamint Buckland (11. 15) munkáira, illetve ábrázolásaira, lelőhelynek pedig Lunel-Viel-t és általában a csontbreccsiákat adja meg. Bár az idézetekből következtetve (11. 23. tábla, 11—13. kép!) sok minden oda nem tartozót egyesít még ma-

gában a faj, a név után szereplő magyarázó utalás („Putois Cuv.”) minden kétséget kizár az irányban, hogy tényleg valami göreány-fajjal állunk itt szemben. De hogy akár az angol, akár a francia anyag esetében mezei, vagy közönséges göreányról van-e szó, ma már nem dönthető el.

Állatföldrajzi szempontból szerencsésebb a helyzet Fischer (12. 290) altai-hegységi leleténél, melyet *Putorius vulgaris fossilis spelaeus* néven említ: itt csak egy jégkorszaki mezei göreányról lehet szó. Hogy ez milyen vonatkozásban állhat a *P. furo evermanni*-hoz, azt természetesen szintén nem állapíthatjuk meg.

A Meyer-féle nevet még jó két évtizedig használják a későbbi szerzők (13. 175, 14. 218, 15. 57, 16. 33), hol göreányre, hol hermelinre, vagy menyétre. Legfontosabb ezek közül Cornalia megfigyelése (16. 33), mely szerint a lombardiai jégkorszaki göreány erőteljesebb, mint a mai faj, amit különben már Cuvier is megállapít (17. 484) a gaylenreuthi göreányról. Mielőtt a Meyer-féle *M. antiqua* végleg eltűnne az irodalomból, még Newton-nak okoz gondot (18. 427), hogy az angliai nagytermetű jégkorszaki göreányre alapított *Mustela robusta* fajja (19. 200) nem azonosítandó-e vele?

A nyolcvanas években — aránylag igen jó megtartású anyag alapján — egymástól teljesen függetlenül három kutató vonja kétségbe az előtte fekvő jégkorszaki göreány-anyag azonosságát a közönséges göreányval: Woldrich (20. 29, 21. 19, 22. 17), Schaufuss (23. 844) és Koch Antal (24. 16). De míg Woldrich és Koch Antal a zuzlavitz-i koponyákat, illetve kolozsvári koponyát a nyércel („*Foetorius lutreola* Key s. et Blas.”) azonosították, addig Schaufuss a prohlisi állkapcsokat hatalmas méreteik alapján új faj (*Mustela boehmii*) képviselőinek tekinti. A zuzlavitz-i koponyák esetében már Wurm (25. 76) utalt rá, de Woldrich ábrái alapján is kétségtelen, hogy mezei göreányval állunk szemben. Mint lentebb látni fogjuk, ugyanez áll a kolozsvári koponyára, de a legnagyobb valószínűség amellest szól, hogy a prohlisi lelet is mezei göreánytól ered.

1894-ben Newton (19. 200) a *Mustela robusta* fajt állítja fel, még pedig néhány végtagsont alapján, melyeket az Ightham fissure fiatalabb diluviumából ír le. Az új faj azonban annyira nem határozottan körvonalazható, hogy pl. Trouessart (26. 270) katalógusának első kötetében még minden további nélkül a nyestek közé sorolja! Öt évvel később *M. robusta* fajleírását kiegészíti egy, a későbbi ásatások során ugyanonnan (18. 425) kikerült hiányos koponya ismertetésével. Ha elfogadjuk, hogy a típus-végtagsontok és az 1899-es koponya fajilag tényleg összetartoznak (e felfogás mellett szól mindkét anyag nagy mérete, ellene pedig az a tény, hogy egyrészt Newton még egy göreányfaj jelenlétét ismeri el ugyanarról a lelőhelyről, a *Putorius putorius*-ét, melynek igen nagy példányai elérhetik a *robusta*-koponya méreteit, másrészt pedig Angliában is számolnunk kell a mezei és a közönséges göreány egyidejű jégkorszaki előfordulásának a lehetőségével, annál is inkább, hogy a legutóbbi években ez a mai faunával kapcsolatban is valóságnak bizonyult), akkor a *M. robusta* a *Putorius putorius*-alakkörbe tartozik. Itt említem még meg azt a teljes göreány-

koponyát, melyet Reynolds 1912-ben (27.4) ugyaninnen *M. robusta* néven ismertet. Ez is közönséges görényé.

Mielőtt a *robusta*-kérdést Kormos szerencsésnek nem nevezhető kísérletével folytánám, a mezei görény-kérdést kell ismertetnem.

Nehring már 1890-ben (28.195) felveti a gondolatot, hogy jégkorszaki lerakódások pusztai faunájában komolyan kell számolnunk a mezei görény előfordulásával. Fellevésének helyességét 14 évvel később ő maga igazolhatta, amikor (29.298) a seveckenbergi görény-állkapcsot *Foetorius eversmanni* Lesson név alatt ismerteti. Példáját követve Koken (30) a Sirgenstein, Harlé (31.119) pedig a Teyat-i Mège-sziklaüreg görényét határozta mezei görénynek, majd Wurm (25.74) ismerteti ezen a néven a maueri fiatalabb diluviumból származó teljes görénykoponyát, illetve Soergel (32.139) adja a weimari koponya-lelet igen beható ismertetése kapcsán az idevágó német leletek revízióját, végül Zelizko (33.1) ismerteti a szép wolini (zechovici) mezei görény-koponyát.

Míg Nehring, Harlé, Koken és Wurm fél tucat lelőhelyről kimutatták a mezei görény magasabb jégkori előfordulását, Kormos (34.432), beható vizsgálatok alapján az összes magyarországi fiatalabb jégkorszaki lelőhely görény-maradványait egységesen a *Mustela robusta* Newton fajhoz sorolja, kiemelve, hogy a jégkorszak folyamán nálunk a közönséges görény nem is élt (34.448). Kormos tévedését, melyet részben magyaráz az a tény, hogy megfelelő koponya-anyag hiányában (?) fosszilis vizsgálati anyagán nem figyelhette meg a legfeltűnőbb mezei görény-jellemek egyikét, az agykoponya elülső részének erős befűződöttségét, Soergel (32.169, lábjegyzet) rákövetkező évben helyesbítette.

Egy másik visszatérés Newton *Mustela robusta*-jára Fraipont 1920-as cikke (35.263), melyben a belga barlangi diluvium óriás-görényét, melyet szerinte eddig mindig a nyesttel, vagy nyusztal tévesztettek össze, ehhez az alakhoz sorozza. Hogy a rendelkezésére állott óriási koponyák (74.4 és 72.3 mm koponyaalapi hosszúságot említ szerző) mezei, vagy közönséges görényre utalnak-e, egy szóval sem érinti.

Fraipont-éval egyidőben jelent meg Dubois cikke (36.850), mely ugyancsak a jégkorszaki görény-kérdést érinti. Dolgozatának az ad jelentőséget, hogy a Cambrai melletti Saint-Druon vályoggyödréből kikerült koponyákat egy újonnan felállított mezei görény-faj, a *Putorius godoni* típusául teszi meg. Leírást, vagy ábrákat nem közöl, csak megemlíti, hogy faja „Putois très différent du Putois commun actuel et présentant de grandes affinités d'un part avec le *Put. Eversmanni* Lesson, sud-est de la Russie; d'autre part avec le *Put. nigripes* Aud. et Bachm., des prairies de la région du Missouri aux États-Unis“. Méreteket szintén nem közöl, így nem tudhatjuk, nincs-e kapcsolat a *P. godoni* és Fraipont belgiumi óriásgörénye közt.

A magyar mezei görény leltetésével kapcsolatban Éhik foglalkozik jégkorszaki görényünkkel is; először (37) Kormos munkája alapján (34), Soergel fentemlített megjegyzését figyelembe véve *Mustela eversmanni robusta* néven, utóbb azonban (38.14) az angliai *robusta*-anyag iro-

dalmának átdolgozása alapján *Mustela eversmanni soergeli* néven új alfajként sorolja fel.

1934-ben Kormos egy primitív tigrisgörény (3.139) és egy kistermetű, szintén ősi görény (3.148) maradványait írja le a villány-kalkbergi, illetve a villány-kalkbergi és beremendi mélyebb saintprestiumból. Előbbit tévesen Petényi *Mustela beremendensis*-ével (7.48) azonosítja fajilag de új nem keretein belül *Pliovormela beremendensis* (Petényi) néven, míg utóbbit *Putorius stromeri* néven írja le új fajként.

Éhik 1928-as állásfoglalásával még nem zárult le a magyar *Mustela robusta*-kérdés; a legutóbbi évek folyamán Mottl Mária foglalkozott több ízben evvel az állattal. Mottl (6.37, 39.250) két megfigyelésből indul ki. Az egyik azt mutatja, hogy jégkorszaki görény-maradványaink végtagcsontjai aránytalanul rövidek, rövidebbek, mint a mai közönséges görénynél. A másik megfigyelést egy újabb gyűjtésű pilisszántói koponyaleleten volt alkalma tenni: az arckoponyán megvan az agykoponya elülső része, melyen jól kivehető a mezei görényekre jellemző befűződés szinte teljes hiánya. Mindezekből aztán arra következtet, hogy a Kormos-féle *M. robusta* koponyáján befűződés nincs, végtagjainak rövidege alapján pedig — visszatérve Woldrich elgondolására — igen nagyméretű nyércfajt lát ezekben a leletekben, melyet *Lutreola robusta* néven vezet be az irodalomba; míg tehát Kormos szerint fiatalabb jégkorszakunkat a *Mustela robusta* kizárólagos jelenléte jellemzi, addig Mottl felfogása szerint jégkorszakunkban a görényeket egyedül a ma is élő közönsége görény népesítette be, a mellette fellépő másik görényféle pedig nyérc lett volna. További adatai részben (40.18, 41.1908) az általam a magyar diluviumból (a Búdöspesztből) kimutatott közönséges görényre vonatkoznak, részben pedig (41.51) az általa leírt *Lutreola robusta*-koponyára erősen emlékeztető jelenkori leletet ismertetnek.

Itt kell még megemlékezni két kihalt hermelin-fajról a *Foetorius krejci* Woldrich-ról (21.201), melyet a későbbi irodalom érthetetlen módon igen gyakran görénynek említ (42.207), valamint a *Putorius prae-glacialis* Kormos-ról (43.215), melyet viszont szerzője tekintett egy ideig ősi görénynek (43.220, 34.443). Tekintettel arra, hogy mindkét alak tipikus hermelin, csak esetleges további félreértések elkerülése végett említtem meg őket, anélkül, hogy velük tovább is foglalkoznék.

Ezzel le is zárom a kérdés történeti ismertetését (mely csak a rendszertani elbírálás szempontjából fontos, nem pedig a faunisztikai adatokat tárgyalja) és áttérek a saját vizsgálati anyagom megbeszélésére.

3. A vizsgálati anyag.

Mielőtt az újabb fosszilis leletekre térnék át, röviden érintenem kell a régebbi jégkori tigrisgörények és valódi görények kérdését.

Annakidején Petényi (7.48) *Mustela beremendensis* néven szinte teljesen ép jobb állkapocs alapján Beremendről leírt egy görénynél jóval kisebb menyét-félét. Legjellemzőbb bélyegei: határozottan fejlett metaconid a hosszú, alacsony M₁-en, paraconid és metaconid a P₄-en, valamint arány-

lag karcsú állkapocstest. K o r m o s (3) két görénynél kisebb menyét-félét ismertet a magyar praeglaciálisból, jól kivethető metaconiddal az M₁-en: az egyiket *Baranogale helbingi* néven mint új nemzetség és faj képviselőjét, a másikat viszont P e t é n y i *Mustela beremendensis*-ével véli azonosíthatni, csakhogy *Pliovormale beremendensis* néven egy önálló nem képviselőjeként. Ha P e t é n y i kiváló ábráját (P e t é n y i eredetije, úgy látszik, elvesszett) összehasonlítjuk K o r m o s villányi *Baranogale helbingi*-jével és ugyancsak villány-kalkbergi *Pliovormale beremendensis*-anyagával, valamint az élő *Vormela* fogazatával (44.432), föltétlenül arra a megállapításra kell jutnunk, hogy P e t é n y i *Mustela beremendensis*-e nem a villányi tigrisgörény-maradványokkal, hanem K o r m o s *Baranogale helbingi*-jével azonosítható. Ennek következtében a *Baranogale helbingi* K o r m o s összevonandó a *Mustale beremendensis* P e t é n y i-vel, miért is az állat neve *Baranogale beremendensis* (P e t é n y i 1864) kell, hogy legyen, míg a K o r m o s által leírt tigrisgörény új fajnevet igényel, viszont generikusan minden további nehézség nélkül benn maradhat a *Vormela* nemzetség keretein belül (mint azt maga K o r m o s is nyíltan elismeri: „P e t é n y i's *Mustela beremendensis* kann als ein weniger evoluirtes, phylogenetisch niedriger stehendes Mitglied des *Vormela*-Stammes aufgefasst werden, welches eigentlich auch unter der generischen Bezeichnung *Blasius'* gelassen werden könnte“.) Megjelölésére a *Vormela petényii* n. sp. (Holot. M.N.M. Zool. 3915, hiányos jobb állkapocs Villány-Kalkbergről, alsó saintprestiumból) nevet ajánlom. Az új faj méreteiben a legdélibb, legkisebb tigrisgörény-fajtával, a *Vormela peregusna syriaca* P o c o c k-al egyezik, különben azonban úgy ettől, mint a többi élő alaktól jól elüt (l. K o r m o s).

Áttérve az új, vagy revizióra szoruló leletekre, alábbi öt görény-maradványt ismertetem:

1. A b ü d ő s p e s t i k o p o n y a (M. Kir. Földtani Intézet). — A hákori Forrásvölgyben fekvő barlang kései solutréent szolgáltatott (45.64) fiatalabb glaciális faunáját még a 20-as évek vége fele feldolgoztam a benne talált jó megtartású közönséges görény-koponyával együtt, publikálására azonban mindezeidig nem került sor. A koponyából csak a járomívek vékony középső része, a metszőfogak, szemfogak, mindkét P² és a jobb P³ hiányzik, különben teljes. Az orrcsontokból, fogakból, stb. következtelve felnőtt, de még fiatal nőtény állat koponyája volt.

A koponya (XXIII. tábla, 1. kép) minden tekintetnek tipikus *Putorius putorius*-tól ered. Orrcsontjai igen rövidek, elől szélesek, hátrafelé egyenletesen, gyorsan kiékelődnek, elülső-belső peremükön mélyen beöblösödők, ezáltal az ornyílás magas és keskeny lész. A szemüregek kicsik, a járomív állkapcsi része magasan ered. Az agykoponya elől egyáltalában nem befűződött, sőt a befűzések helyén lapos kidűdorodás észlelhető; a koponya itt alig keskenyebb, mint a szemüregek közt. A járomív falcsonti része meglehetősen elől fekszik, úgyszintén a paroccipitalis nyulványok. A fogazaton észlelhető bélyegek közül csak a P² határozott egygyökerűségét, a P¹ gyenge fejlettségű protoconusát és az M¹ keskeny alakját kívánom kiemelni.

2. A kolozsvári koponya állkapcsokkal (Erdélyi Nemzeti Múzeum, Kolozsvár). — A leletet, egy igen vén hím hatalmas koponyáját, Koch Antal a kolozsvári kövespad-utcai kavicsbányából írja le (24. 16), a terraszkavicsot borító kb. „2 méf. vastag barnássárga, kavicsos-porondos agyag” aljáról. Koch a leletet — Entz Géza segítségével — „*Foetorius lutreola* Keys. et Blas.”-nak, vagyis nyercnek határozza (valószínűleg összehasonlító anyag sem állván talán rendelkezésére) „kizárásos módszer alkalmazásával” a leletnek a közönséges görény koponya-formájától határozottan elütő alakja miatt. A leletet „a teljesen ép, remekül megtartott koponyán kívül a csontváznak többi részeiből is sok, de nem mind” teszi. A koponyalelet a kiesett alsó metszőfogak, valamint a fogmedreiket is visszafejlesztett mindkét oldali P_2 — P_3 , bal P^2 és ugyancsak mindkét oldali M^1 , azonkívül a letört koronájú jobb alsó szemfog és bal I^1 kivételével teljes. A fogak koptatottságából, úgyszintén a varratok teljes összeforrásából, valamint a hatalmas koponya-tarajokból és széles járomívból ítélve vén hím állattal állunk szemben. A koponyát Balogh Ernő dr. egyet. ny. r. tanár úr, a földtani és őslénytani gyűjtemények igazgatója kérésre a legnagyobb előzékenységgel hocsátotta rendelkezésemre, miért is ezúton mondok neki őszinte köszönetet.

A koponya (XXIII. tábla, 2. kép) a legtisztább „*eversmanni*”-típust mutatja. Ennek megfelelően orrnyílása aránylag széles, alacsony (az orrcsontok alakja a varratok teljes felszívódása következtében már nem állapítható meg, az elülső perem alakjából azonban következtethetünk a jellegzetes „*eversmanni*”-szabásra), a szemüregek nagyok, a járomív (a nyércével ellentétben) magasan ered, az agykoponya elől szélsőségesen befűződött, az egész agytek alakja ezáltal háromszögűvé válik, a járomívek hátul igen szélesen kinyúlnak, a proc. paroccipitalisok meglehetősen hátul fekszenek, magasságukban az agykoponya igen széles, a szárnycsont hamulus-nyúlványa nem horogszerűen begörcbült, a P^2 határozottan egygyökerű, viszont a M_2 feltűnően kicsi. Méretei megütik a legnagyobb középeurópai jégkorszaki mezei görény-leletek nagyságát.

3. A Szelim-barlangi koponya (M. Nemzeti Múzeum Földt. és Őslényt. Oszt.). — A bánhidai Szelim-barlangban végzett ásatások alkalmával Gaál István dr. ny. múzeumigazgató úr gazdag fiatal jégkori mikrofaunát gyűjtött (46). Az emlősmaradványok közt akadt egy sérült görény-koponya is, melyet Gaál igazgató úr volt szives monografikus feldolgozás előtt álló anyagából kiemelve, leírás céljából rendelkezésemre bocsátani. Szives előzékenységeért fogadja ezúton is köszönetemet.

A koponyából hiányzik a teljes bal arckoponyarész, azonkívül a járomívek a falcsonti rész kivételével, valamint a jobb condylus occipitalis, megsérült a bal bulla tympani és a jobb szárnycsont, végül hiányzik a jobb P^3 — P^1 kivételével (utóbbi hátsó fele hiányzik) valamennyi fog (a jobb I^1 — P^2 és M^1 fogmedrei megvannak).

A szelim-barlangi koponya (XXIII. tábla 5. kép) hiányai mellett is igen határozottan magán viseli az „*eversmanni*”-típus valamennyi jellemző vonását. Orrnyílása alacsony, széles orrcsontjai keskenyek, hosszúak, elől

alig beöblösödők, a szemgödrök elég nagyok, a befűződés igen határozott, a járomívek falcsonti része feltűnően hátul ered, úgyszintén erősen hátra tolódtak a proc. paroccipitalisok, az agykoponya igen hangsúlyozottan háromszög-alakú, hátul igen széles. A szárnycsont hamuláris nyulványa középen áll a mezei és közönséges görény típusa közt, P²-je határozottan kétgyökerű, M¹-e pedig (a fogmedrekből következtetve) keskeny. A koponya közepes nagyságú, felnőtt, de nem öreg hím állaté lehetett.

4. A csöväri koponya (M. Nemzeti Múzeum Földt. és Őslényt. Oszt.). — P a t a y P á l ú r gyűjtése révén 1935-ben a csöväri Várhegyi barlangból kis végsőjégkorszaki faunával együtt egy erősen sérült görénykoponya került a Nemzeti Múzeumba. A koponyából hiányzik az arckoponya alsó része a járomívekkel, szájpaddal, teljes fogazattal, agykoponyájából pedig a hátsó rész nagy darabja. A varrat-összeforrásokból és tarakjak fejlettségéből ítélve erősen fejlett, de nem öreg hím állattól származott a koponya.

A koponya-lelet (XXIII. tábla, 4. kép), bármennyire hiányos is, szerencsére elég olyan bélyeget tartalmaz, melyek pontos fajhatározást eredményezhetnek. Ezek közt első helyen kell említenem a koponya erős befűződöttségét, mely egymagában bőven elég arra, hogy a leletet mezei görénynek határozzuk. Ezen kívül még meg kell említenem az orrcsontok elől alig kicsipett peremét, a megmaradt felső perem hajlásából ítélve nagy szemgödrot, háromszögű, hátul rendkívül széles agykoponyát, erősen meg rövidült hátsó koponyarészt, valamint a nem horogszerűen begörcsült, hanem alig meghajlott szárnycsonti nyulványt. Mindezek teljes bizonyossággal azt igazolják, hogy a csöväri görénykoponya szintén mezei görénytől, még pedig teljesen fejlett, de nem öreg hím-től származik.

5. A pilisszántói koponya (M. Nemzeti Múzeum Állattani Oszt.). — A lelet a pilisszántói kőfülke gazdag posztglaciális faunájából (47) származik, K o r m o s T i v a d a r egy későbbi (1925-ös) gyűjtéséből, melyet a Nemzeti Múzeum állattára szerzett meg, ahonnan É h i k G y u l a dr. osztályvezető úr szivessége révén vizsgálatra hozzám került. Jórészt erre a koponyára támaszkodva mondotta ki néhány évvel ezelőtt M o t t l M á r i a, hogy a magyar *Mustela robusta*-leletek tulajdonképpen egy óriástermetű nyérc maradványai, melyet *Lutreola robusta* néven kívánt az irodalomba bevezetni (6. 37, 39. 250). Maga a lelet egy arckoponya (mely néhány mm-rel a befűződés szokásos helye mögött törött le) mindkét oldali P¹—M¹-el, valamint a többi fog épen fennmaradt fogmedreivel. Minden jel arra vall, hogy egy kifejlett, de még fiatal állattól ered a koponyatöredék.

A lelet (XXIII. tábla, 3. kép) már csak a vele kapcsolatos rendszertani zavar miatt is behatóbb vizsgálatot kíván. M o t t l főérve (a végtagscsontok aránylagos rövidege mellett) a mezei görényekre jellemző befűződés hiánya (6. 41), a többi, u. m. az orrcsontok alakja, a P² kétgyökerűsége, még szorinté is egyformán nyérc- és pusztai görény-jelleg.

Érvelésével szemben a legnyomatékosabban hangsúlyoznom kell, hogy a legfontosabb nyérc-jellegek közül sem az arckoponya aránylagos lapitottsága, sem a járomív alacsony eredése, vagy a felső fogsorok egyen-

letes, de kisebb mérvű szétágazása, vagy a szemgödrök közti homlokrész keskenysége, vagy akár csak a fogak általánosan karcsúbb, hegyesebb alakja, stb. nem található fel a pilisszántói koponyán, eltekintve attól, hogy egy olyan nagy és zömök alkotású koponyát, mint ez, amúgy sem szerencsés gondolat, a kis, karcsú nyércekkel összevetni, bármennyire is „robusta”-nak nevezzük el.

A mezei görényekkel összehasonlítva a pilisszántói koponyát, azt látjuk, hogy méretekben, az orrcsontok és orrüreg alakjában, a szemgödrök nagyságában, járomívek eredési magasságában, szemüregek közti homlok-szélességben, fogsorok erős szétágazásában, fogak tompább kifejlődésében, P² határozott kétgyökerűségében, M¹ redukáltságában a legmesszebbmenő egyezést mutat az egykorú mezei görény-maradványokkal. Az egyetlen eltérés, mely Mottl szerint a mezei görénnyel való minden összehasonlítás lehetőségét is kizárja, a befűződés hiánya. Itt azonban megint meg kell egy pillanatra állnunk; ha egy nagyobb mezei görény anyagot vizsgálunk meg, melyben fiatal állat koponyája is van nagyobb számban, azt látjuk, hogy, mint azt már annakidején Hensel (48) is hangsúlyozta, különösen fiatal mezei görények koponyáján befűződésnek néha alig van nyoma, de amúgy is ez a jelleg igen erősen változik az állat kora és neme szerint. Mindezek alapján azt hiszem, semmi okunk sincs arra, hogy a pilisszántói koponya mezei görény-mivoltában az egyetlen variáló jelleg alapján kételkedjünk (annál is inkább, mert ez még a határérték táján van), mikor valamennyi fontos és állandó bélyeg határozottan mellette szól. Ezért a pilisszántói koponyát minden további nélkül a mezei görények közé sorolom, a *Lutreola*-hoz való besorolást pedig mint elfogadhatatlant, ellenzem.

4. Összehasonlítások.

Előbbiekben, azt hiszem, sikerült valószínűvé tennem, hogy saint-prestiumunkba eddigiek alapján két görény-forma állat fordult elő, egy tigrisgörény, a *Vormela petényii* n. sp. és egy kistermetű, primitív, de sok tekintetben már a mezei görények felé hajló görény, a *Putorius stromeri* Kormos. Ezzel szemben a jégkorszak fiatalabb lerakódásaiból eddig nem került elő a tigrisgörény (délebbre szorult?), viszont a görényeket két jól elkülöníthető alak, egy közönséges görényfajta (két biztos lelete Budöspeszt és Mottl berva-barlangi lelete) és egy mezei görény-féleség (Kolozsvár, Pilisszántó, Peskő-, Jankovich-, Pálffy-, Mussolini-, Szelim- és csővári barlang, stb.) képviselte. Ugy Koth Antal kolozsvári, mint Mottl Mária pilisszántói nyérc-lelete mezei görénynek bizonyult.

Ebben a fejezetben fiatalabb jégkori közönséges és mezei görényünk közelebbi meghatározásának kérdéséhez szeretnék néhány adatot szolgáltatni.

Kettőjük közül a közönséges görény közelebbi meghatározása látszik pillanatnyilag a nehezebbnek, hogy ne mondjam, teljesen reménytelennek. Ennek több oka van; legfontosabb talán az, hogy kétségbeejtően nem ismerjük a mai európai fauna görényeit (ezt csak most, az európai mezei görény-fajták felkutatásával kapcsolatban látjuk igazából), de súlyosan be-

lejátszik a közönséges görényekre vonatkoztható, régebben leírt fosszilis alakok bizonytalan volta, úgyszintén a saját idevágó anyagunk elégtelensége is!

Mindezek előrebocsátása után előljáróba meg kell jegyeznem, hogy a Nemzeti Múzeum Állattárának nagy görény-anyaga Szunyoghynál lévén kikölcsönözve, összehasonlító anyag hiányában amúgy sem foglathatok véglegesen állást ezekben a kérdésekben.

Fenntartva azt a lehetőséget, hogy bővebb anyag alapján az egyes bélyegekben eltorlódások fognak mutatkozni, a rendelkezésemre álló leletek alapján azt mondhatjuk, hogy fiatalabb jégkorszaki közönséges görényünket nem túlnagy méretek, aránylag keskeny koponya, főleg pedig a szokásosnál kisebb M^1 jellemzik.

Az összehasonlításnál tekintetbe jöhetne elsősorban manapság itt élő görényünk. Ez azonban maga is sürgős tisztázást igényel. Régebben azt hitték (44.423, 49.48, 50.18), hogy a Linné-féle skandináv törzsalak él nálunk is. Közben azonban felmerült a gyanu, hogy talán Barrett-Hanilton (51.309) svájci *P. manium*-a általános középeurópai alfajnak tekinthető és így a mi alakunk is ide sorolandó (4.698). A végén pedig még ott van a *Putorius putorius rotschildi* Pocock Dobrudzsából (4.699), melyről nem tudhatjuk, hogy a nyugati részek *putorius*-ával, vagy *manium*-ával szemben a keleti részeket nem lakja-e? Egy tény: a rendelkezésemre állott kis magyar összehasonlító anyag M^1 -e éppúgy a rendesnél kisebbnek látszik, mint a büdöspesti, vagy berva-barlangi állaté.

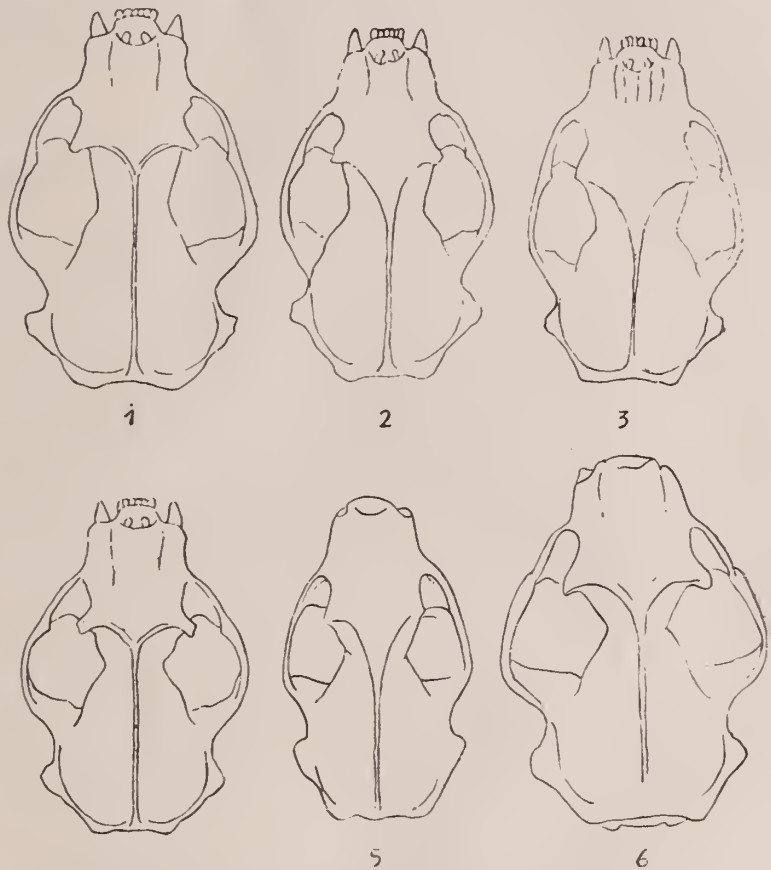
Még reménytelenebb a fosszilis alakokkal való összehasonlítás: a szóabajvő alakok közül a *Mustela antiqua* Meyer-ről nem állapítható meg, hogy mezei, vagy közönséges görény volt-e. Amellett mint nyugat-európai, sőt esetleg angliai alak állatföldrajzi szempontból sem igen jön tekintetbe. Ugyancsak nem dönthető el ez a kérdés a *Mustela robusta* Newton-nál sem, ami itt jóval kevésbé fontos, amennyiben a név, utközvéen egy jóval régiebb Pomei-féle névvel, amúgy is elvetendő (lásd a következő fejezetben!), de meg különben is típusosan angliai fajtáról volna szó. Tekintettel arra, hogy a *Putorius godoni* és *Lutreola robusta* kétségtelenül, a *P. boehmii* minden valószínűség szerint mezei görény volt és ugyanez mondható a *Putorius spelaeus*-ról is, sőt az egyéb szempontból közelebbiről tekintetbe nem vehető *P. stromeri* is inkább ezek közé sorolandó, nem marad más hátra, mint hogy állatunkat egyelőre *Putorius putorius* ssp. ind. néven fajtahatározás nélkül hagyjuk.

A mezei görények esetében valamivel jobban állunk, amennyiben ezek ma élő képviselőit utóbbi időkben eléggé megismerhettük (38.1, 4.700, 5.37), kihalt képviselőik pedig nagyobb példányszámban állanak rendelkezésünkre és tudományos feldolgozásuk is sokkal előbbre jutott már.

Ha eltekintünk a közelebbiről nem definiálható *Mustela antiqua*-tól, valamint az úgy sztratigrafiai, mint morfológiai szempontból ebből a csoportból úgyszintén kiugró *Putorius stromeri*-től, a valószínűleg inkább közönséges görényfajtát képviselő, de amúgy is invalid *Mustela robusta* Newton-on kívül fiatalabb jégkorszaki mezei görényeink számára négy név

marad fenn: *Putorius boehmii* Schaufuss (Prohlis), *Putorius godoni* Dubois (Saint-Druon), *Mustela eversmanni soergeli* Éhik (típus nélkül, Magyarország), *Lutreola robusta* Mottl (Pilisszántó), valamint *Putorius vulgaris fossilis spelaeus* Fischer (Altai-hg.), ezekhez jön 11—15 élő alak.

A fosszilis alakok közül *P. spelaeus* állatföldrajzi okokból (szerencsére) elhagyható, a fennmaradó három alakot azonban nehezen tudjuk egymással összehasonlítani. A *P. boehmii*-ről csak azt tudjuk, hogy állka-



2. kép. *Putorius furo michnoi* (1), *P. f. aureolus* (2), *P. f. aureus* (3), *P. f. eversmanni* (4), *P. f. boehmii* (5—6) koponyája kicsinyítve.

pocs-teste magas, méretei pedig megegyeztek a maueri, vagy kolozsvári állatával, tehát a mi erős hímjeink méretei körüli nagyságú mezei görény volt. Az északfrancia állatról azonban ennyit sem tudunk: annyi Dubois rövid megjegyzéséből nyilvánvaló, hogy mezei görény, viszont egyéb részletet, még a nagyságára vonatkozóan sem tudunk meg. Így nem dönthető el, hogy nem azonosítható-e esetleg a Fraipont-féle óriás-alakkal, mely a magyar és közép-német alakkör legerősebb hímjeit is jóval felülmúlja méreteiben. Ilyen körülmények közt az sem dönthető el, hogy egyrészt a ma-

gyar alak, vagyis É h i k *Mustela eversmanni soergeli*-je (és a vele azonos Mottl-féle *Lutreola robusta*), mely méreteiben egyezik a cseh és német állatokkal, tényleg ugyanabba az alfajba sorolható-e, mint ezek (vagyis a *P. boehmii* S c h a u f u s s-ba), másrészt pedig továbbra is kérdéses marad, hogy D u b o i s *P. godoni*-ja megállja-e a helyét mint önálló alfaj, vagy sem. Bár egyszerűség kedvéért mindhárom formát nyugodtan össze is foghatnánk *P. furo boehmii* S c h a u f u s s néven, egyelőre annak sem látom semmi akadályát, hogy mindhárom alakot (tehát a közép-német, északfrancia-belga és magyar formát), mint külön tájfaját egymástól elválasztva szerepeltessük mindaddig, míg bővebb adatok alapján módunkban fog állni a kérdést biztosabb alapokra fektetni.

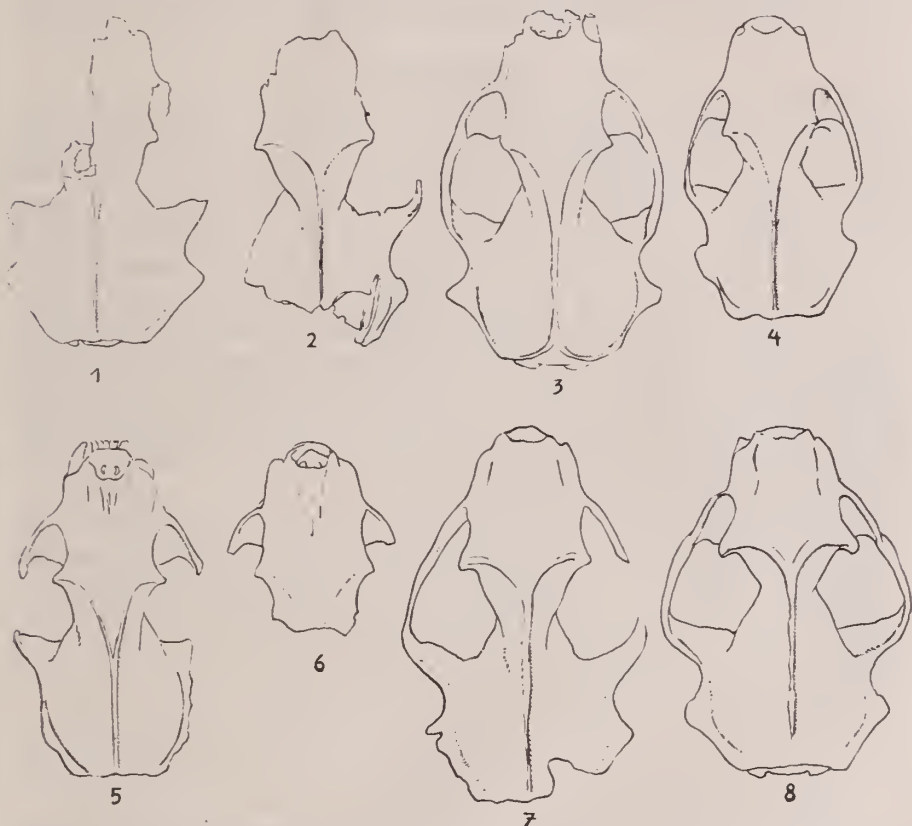
A ma élő alakokon folytatva az összehasonlítást azt látjuk, hogy jégkorszaki állataink, úgyszintén a cseh és német diluvium példányai meszszerű alaki egyezést mutatnak a koponya szabásában a *hungaricus* és a turáni *eversmanni* alakkal, különösen az erős befűződés, valamint annak jellegzetesen előrenyomult helyzete, a járomívek mögötti agykoponyarész rövidegsége és a járomívek nagy hátsó terpesztése tekintetében. Már jóval kisebb az egyezés a gyengébben befűződött koponyájú, kisebb terpesztésű járomíveket mutató középorosz *aureus*-szal, ezen különben a befűződés is észrevehetően hátrébb csúszott. Feltűnően hátrahúzódott, nem is túl nagy befűződése és kisebb járomív-terpesztése révén elég határozottan elüt a F r a i p o n t belga óriás-alakjaival egyező méretű belsőázsiai *micnoi*. Végül a spanyol *aureolus* és különösen a skót *caledoniae*, akárcsak a nyugateurópai-marokkói *furo* igen gyenge, de hátrahúzott befűződés, valamint hosszú járomív mögötti agykoponyarész révén terpesztett járomíve ellenére is elég élesen clüt tőlük. Mindezekből önként adódik egy álföldrajzi eszmefuttatás:

A fiatalabb jégkorszaki középeurópai alak sajátos jellegei csak egy mondhatnám, központi övezet egyes pontjain, mint a magyar és turáni alföld, maradtak meg szinte változatlanul, míg attól távolodva a különböző irányokba szétáramlott tájfajták mindinkább eltérő sajátosságokat vettek fel, még pedig a humid-hűvös tengeri, vagy hegységi éghajlat alatt élő alakokon a befűződés erőssége csökkent (*caledoniae*: skót tengeri klíma, *aureolus*: urali, *micnoi*: altai, *admiratus*: kínai nedvesebb éghajlat), míg a tibeti *larvatus*, valamint az északamerikai *nigripes* további eltéréseket is mutatnak, bár utóbbi a pusztai éghajlatnak megfelelően befűződés tekintetében megint igen közel áll a *hungaricus*-hoz és *eversmanni*-hoz. A közönséges görények fejlődése természetesen párhuzamosan, de függetlenül játszódhatott le, bár kelet és délkelet felé a mezei görények felé hajló formái szintén azt igazolják, hogy itt milieu-fajtaikkal állunk szemben. Mindent egybevetve: van egy atlanti alakkör a közönséges görény- és egy belső-kontinentális: a mezei görény-alakkör. Előbbi a pusztai terület határáig terjedve némileg alkalmazkodott az ottani viszonyokhoz (*rotschildi*), a másik viszont mélyen behatolva az atlanti faj elterjedési területébe, többkevesebb sikerrel hozott létre az eredetileg atlanti fajhoz hasonló fajtaikat (*aureolus*, *caledoniae*). Természetesen a *caledoniae* is csak külsőleg vált

hasonlóvá az igazi atlanti alakkör fajtáihoz, még kisebb mértékben sikerült a *rothschildi* átalakulása belső-kontinentális fajtává!

Mindezek a fentebb felvetett fajta-összehasonlítás szempontjából anynyiban birnak fontossággal, hogy ezek kapcsán élesen kiemelkedik a középeurópai diluviális és a mai magyar, valamint utóbbi és a turáni alak genetikus kapcsolata, amit előbbi kettőre vonatkozólag már É h i k is határozottan állított (38.15).

Ami végeredményben jégkorszaki alakunk közelebbi határozását illeti,



3. kp. Fosszilis mezei görénykoponyák: 1. szelim-barlangi, 2. csöväri, 3., 5. zuzlati, 4. wolini, 6. pilisszántói, 7. maueri, 8. kolozsvári lelet, kicsinyítve.

azt hiszem, addig is, amíg bővebb anyag alapján a kérdést jobban megoldani nem tudjuk, a középeurópai (és evvel együtt a magyar) fiatalabb jégkori alakot *Putorius furo boehmii* (S c h a u f u s s) néven foglalom össze, míg az északfrancia-belga formát arra az esetre, ha Dubois Saint-Druon-i alakja Fraipont óriás-alakjával azonosítható és ez észlelhető koponyabeli eltéréseket is mutat a középeurópai alfajjal szemben, fenn tartással a *Putorius furo godoni* Dubois névvel jelölném.

Végeredményben tehát tudásunk mai állása szerint úgy látszik, hogy fiatalabb pleisztocénünkből egy — bizonyos tekintetben — a ma is itt élő

alfajra (?*putorius*, ?*manium*, ?*rothschildi*) emlékeztető, de közelebből még nem körvonalazható közönséges görény (*Putorius putorius* ssp. ind.) mellett mint jobban elterjedt alakot egy a mai *P. furo hungaricus* (Éhik) és *P. furo eversmanni* (Lesson) alfajokkal közelebbi kapcsolatban álló fajtát, a *Putorius furo boehmii* (Schaufuss) (= *Mustela eversmanni soergeli* Éhik = *Lutreola robusta* Mottl) említhetjük. Ugyanekkor nyugaton esetleg egy önálló óriásfajta élt, melyet *Putorius furo godoni* Dubois néven különböztethetünk meg, míg az Altai-hegységben egy harmadik alak, a részletesebben nem ismert *Putorius furo spelaeus* Fischer fordult elő.

5. Synonymika.

Az eddigiek folyamán jó egynéhány esetben érintettem nomenklaturakérdéseket, főleg szinonimizálással kapcsolatban, még pedig csak futólag, minden közelebbi indokolás nélkül. Esetleges zavarok elkerülése céljából a fosszilis alakok nomenklaturáját érintő változtatásokat ebbe a fejezetbe csoportosítottam. Tiszta képet nyújtandó, az összes, a fosszilis alakok számára felállított rendszertani nevet időrendben tárgyalom az alábbiakban:

1832. *Mustela antiqua* Meyer (8.54). — Leírás és ábránélküli gyűjtőnév, mely, bár a felsorolt idézetek vegyesen vonatkoznak fajilag nem meghatározható görény-, hermelin- és menyét-maradványokra, a zárójelben magyarázatképpen közölt Cuvier-féle név (Putois Cuv.) alapján kétségkívül görényre vonatkozik. Tekintettel azonban arra, hogy az idézett lelőhelyek bármelyikén előfordulhatott úgy a mezei, mint a közönséges görény, a név a gyakorlatban használhatatlan!

1834. *Puorius vulgaris fossilis spelaeus* Fischer (12.290). — Bár Fischer leírása nem sokkal jobban használható H. v. Meyer leírást helyettesítő idézeteinél, az állatföldrajzi helyzet segítségével meglehetősen bizonyossággal feltehető, hogy fosszilis mezei görény maradványaival állunk szemben, melyek részletesebb vizsgálat alapján is elválaszthatók a vidék mai „eversmanni“-alfajától.

1886. *M[ustela] Boehmii* Schaufuss (apud Winterfeld; 23.844). — Bár Winterfeld a prohlisi lelet leírása és méreteinek közlése végén Schaufuss új fajelnevezést csak elvetés céljából közli: „... dürfte die Aufstellung einer neuen Species, wie der von Dr. Schau-fuss vorgeschlagenen *M. Boehmii*, nicht zulässig sein“, a közlés a benne foglalt elvetési ajánlat ellenére is a nomenklatura-szabályzat értelmében (Opinion No 4) teljesen elegendő az új faj felállítására. Tekintettel arra, hogy Winterfeld adataiból megállapíthatóan mezei görénnyel van dolgunk, a név minden további nélkül felhasználható az egykorú németországi mezei görény-maradványok jelzésére.

1894. *Mustela robusta* Newton (19.200). — Érvénytelen név: ütközik Pomel 1853-as *Mustela (Plesiogale) robusta*-jával (52.77). Ettől eltekintve, miután csak néhány végtagcsontra alapította Newton a fajt és csak később egészítette ki némi merészséggel egy elég jó megtartású koponya lelettel (18.425), bizonytalan marad, hogy valójában milyen állat tartozik a típus-végtagokhoz. Ez a veszély még inkább fennáll, mióta

tudjuk, hogy Angliában még napjainkban is él a közönséges görény mellett a pusztai görény.

1920. *Putorius godoni* Dubois (36.851). — Bár faj-leírást tulajdonképpen nem ad, az utalás alapján kétségtelenül egy jégkorszaki mezei görény maradványaira vonatkozik a név. Validitását Meyer *Mustela antiqua*-ja érinthetné esetleg (amennyiben annak citált anyagai valamelyikéből biztosan meghatározható mezei görény-maradvány volna faj-típusként kiszelektálható, ami azonban igen valószínűtlen!), valamint Schaufuss *Mustela boehmii*-je, amennyiben Dubois alakja nem tér el a középeurópai jégkorszaki alaktól.

1928. *Mustela eversmanni soergeli* Éhik (38.14). — Miután a Kormos-féle *Mustela robusta*-anyag (34.432), melyre az új alfajt alapította, morfológiailag nem választható el a közép-német és cseh jégkorszaki mezei görény-maradványoktól, ez a név is valószínűleg a Schaufuss-féle, négy évtizeddel régibb *Mustela boehmii* szinonimájának tekintendő.

1934. *Pliovormela* Kormos (3.138). — Miután Kormos Petényi *Mustela beremendensis*-ét tévesen egy Villány-Kalkbergről előkerült valódi *Vormela*-alakkal azonosította fajilag, erre a heterogén anyagra pedig a *Pliovormela* nemet alapította, csak hogy nem egyenesen a Petényi-féle faj-típusra vonatkoztatva, hanem (miután Petényi típusa ma már valószínűleg nem létezik) villányi anyagából két valódi *Vormela*-maradványt választ ki „genus-típusnak“, a következő helyzet áll elő: miután Kormos az új nemet nem egyszerűen a Petényi-féle fajra, hanem óvatosságból a saját (tényleg egy *Vormela*-fajtól származó) villányi anyagából kiválasztott neotípusra alapítja, az új nem tényleg a *Vormela*-maradványokra vonatkozik, viszont az anyag fajnév nélkül maradt, miután Petényi *Mustela beremendensis*-e egészen más alak, melyet Kormos ugyanott (3.145) *Baranogale helbingi* néven mint új nemet és fajt ír le. Ezenkívül a *Pliovormela* nem még Kormos saját bevallása szerint is főlősleges (lásd fent a 244. lapon), így tehát a *Vormela* Blasius 1884 szinonimája. A fajnév nélkül maradt *Vormela* számára a *petényii* nevet ajánlottam, míg a *Baranogale helbingi* Kormos nevet fentiek alapján *Baranogale beremendensis* (Petényi)-re vagyok kénytelen helyesbíteni.

1934. *Putorius stromeri* Kormos (3.148). — Jó faj, hacsak nem veszélyezteteti valami eddig rejtett görénynév a francia preglaciálisból.

1937. *Lutreola robusta* Mottl (6.45). — Tekintettel arra, hogy nem nyérc, hanem mezei görény, ugyanolyan okból preokkupált, mint a *Mustela robusta* Newton, azonkívül tartalmilag teljesen egybeesvén Éhik *Mustela eversmanni soergeli*-jével, ennek, ezen keresztül pedig a *Putorius furo boehmii* (Schaufuss)-nak szinonimája.

Végeredményben tehát a felsorolt nevek közül egy nem agnoszkálható, ez Meyer *Mustela antiqua*-ja egy, névszerint a *Pliovormale beremendensis* (Petényi) részben áttolódott és *Baranogale beremendensis* (Petényi)-re változott, részben pedig új fajnevet kapott (*Vormela petényii* n. sp.), kettő foglalt névre lévén alapítva, törlendő, ezek: *Mustela robusta* Newton nec Pommel és *Lutreola robusta* Mottl nec Pommel (utóbbi

együttal tartalmilag is szinonima), egy valószínűleg tartalmi okokból szinonimizálandó (*Mustela eversmanni soergeli* É h i k), végül négy megtartható: *Putorius stromeri* K o r m o s, *Mustela boehmii* S c h a u f u s s, *Putorius godoni* D u b o i s és *Putorius vulgaris fossilis spelaeus* F i s c h e r, bár közülök kettő (a két utóbbi) fajta-önállósága még igazolandó.

6. Összegezés.

Fentiek alapján a következőket állapíthatjuk meg:

1. Fosszilis nyérc-maradványokat Magyarországról eddig nem sikerült kimutatni. (Sem K o c h, sem M o t t l leletei nem bizonyultak annak!)

2. Villány-Kalkberg saintprestiumából ismerünk egy tigrisgörényt, ez a *Vormela petényii* n. sp. nem azonos P e t é n y i *Mustela beremendensis*-ével, melyet K o r m o s *Baranogale helbingi*-jével kell azonosnak tekintenünk.

3. A saintprestiumból Villányról, Beremendről és Belfiáról kimutatott *Putorius stromeri* K o r m o s a mezei görények felé haladó primitív görényfaj.

4. Fiatalabb diluviumunkban két görényfaj élt, az egyik a *Putorius putorius* egy közelebből nem meghatározott alfaja, a másik pedig egy mezei görény, melyet *Putorius furo boehmii* (S c h a u f u s s) néven ismertek. Szinonimái É h i k *Mustela eversmanni soergeli*-je és M o t t l *Lutreola robusta*-ja, esetleg még D u b o i s *Putorius godoni*-ja.

5. Diluviális mezei görényünk a mai *Putorius furo hungaricus* (É h i k) és *Putorius furo eversmanni* (L e s s o n) alakkal áll legközelebbi genetikai kapcsolatban.

6. Az atlanti közönséges görények a belsőkontinentális terület felé, a mezei görények pedig a magyar és turáni puszták közti sávból nyugat felé radiálva morfológiailag egymás felé közeledő földrajzi tájfajokra bomlottak, melyek különösen a mezei görények atlanti övbe behatolt alakjai esetében (Skóciában és Spanyolországban), de a *putorius*-alakörnek a pusztai övezet határáig (Románia) eljutott alakjainál is sok tekintetben emlékeztetnek elsősorban a közönséges, utóbbi esetben pedig a mezei görényre (*P. furo caledoniae* és *P. putorius rothschildi*)!

(Készült a Magyar Nemzeti Múzeum Földtani és Őslénytani Osztályán.)

Irodalom:

1. É h i k Gy.: Állatt. Közl. 29. 1932. — 2. É h i k Gy.: Nimród Vadászújság 1942. — 3. K o r m o s T.: Folia Zool. et Hydrobiol. 5. 1934. — 4. P o c c o c k, R. I.: Proc. Zool. Soc. 1936. — 5. T e t t l e y, H.: Proc. Zool. Soc. 109. B. 1939. — 6. M o t t l M.: Földt. Közl. 67. 1937. — 7. P e t é n y i S. J.: Hátrahagyott munkái. 1864. — 8. v o n M e y e r, H.: Palaeologica, oder Geschichte der Erde und ihrer Geschöpfe. 1832. — 9. C u v i e r, G.: Rech. sur les Ossem. foss. 4. (3^e ed.) 1824. — 10. d e S e r r e s, M., D u b r e u i l et J e a n - J e a n: Mém. du Mus. 18. 1826. — 11. B u c k l a n d, W.: Reliquiae diluvianae. 1824. — 12. F i s c h e r de W.: Mém. de l'Acad. sc. nat. Moscou. 3. 1834. — 13. P i c t e t, F. J.: Traité élém. de Paléont. 1844. — 14. P i c t e t, F. J.: dtto, 2^e ed. 1853. — 15. G i e b e l, C. G.:

Fauna der Vorwelt. 1. 1847. — 16. Cornalia, E.: Pal. Lomb. (2). 1870. — 17. Cuvier, G.: Rech. Oss. foss. (4^e ed.) 7. 1835. — 18. Newton, E. T.: Quart. J. Geol. Soc. 55. 1899. — 19. Newton, E. T.: Quart. J. Geol. Soc. 50. 1894. — 20. Woldrich, J. N.: Sitzber. k. Akad. d. Wiss. Wien. 82. 1880. — 21. Woldrich, J. N.: dtto. 84. 1881. — 22. Woldrich, J. N.: dtto. 88. 1883. — 23. Schaufuss in Winterfeld, F.: Zeitschr. d. Deutschen Geol. Ges. 37. 1885 (1886). — 24. Koch A.: Orv. Term. tud. Értesítő. 1888. — 25. Wurm A.: J.-Ber. und Mitt. des Oberrhein. Geol. Ver. (N.F.) 3. 1913. — 26. Trouessart, E.-L.: Catal. Mamm. 1. 1898. — 27. Reynolds, S. H.: Monogr. Brit. Pleist. Mamm. 2. Mustelidae. 1912. — 28. Nehring, A.: Zeitschr. der Deutschen Geol. Ges. 56. 1904. — 30. Koken, E. in: Schmidt, R. R.: Die diluviale Vorzeit Deutschlands. 1912. — 31. Harlé, E.: C.-R. Séances Soc. Géol. France. 1912. — 32. Soergel, W.: Zeitschr. d. Deutschen Geol. Ges. 69. 1917. — 33. Zelizko, J. V.: Verh. Böhm. Akad. d. Wiss. 26. 1918. — 34. Kormos T.: M. kir. Földt. Intézet Évk. 23. 1915. — 35. Fraipont, Ch.: Bull. Acad. roy. Belge. Class. des Sci. (5) 6. 1920. — 36. Dubois, G.: C.-R. Acad. Sci. 170. 1920. — 37. Éhik Gy.: Nimród Vadászujs. 1927. — 38. Éhik Gy.: Ann. Mus. Nat. Hungar. 25. 1928. — 39. Mottl M.: Geol. Hungar. (Ser. Pal.) 14. 1938. — 40. Mottl M.: Barlangkut. 16. 1938. — 41. Mottl M.: M. kir. Földt. Int. 1932—35. Évi Jel. 1940. — 42. Trouessart, E.-L.: Catal. Mamm. Quinquenn. Suppl. 1904 5. — 43. Kormos T.: M. kir. Földt. Int. Évk. 22. 1914. — 44. Miller, G. S.: Catal. Mamm. West. Europe. 1912. — 45. Kadlc O.: M. kir. Földt. Int. Évk. 30. 1935. — 46. Gaál I.: Term.-tud. Közl. Pótf. 1932. — 47. Kormos T.: M. kir. Földt. Int. Évk. 22. 1914. — 48. Hensel, R.: Nova Acta Leop. 42. 1881. — 49. Méhely L.: Állatt. Közl. 13. 1914. — 50. Éhik Gy.: A magyarorsz. emlősök határozó táblái. 1924. — 51. Barrett-Hamilton, G. E. H.: Ann. & Mag. N. H. (7) 13. 1904. — 52. Pomel, A.: Catal. méth. etc. 1853.

II RÖVID KÖZLEMÉNYEK.

A MŰEGYETEM KÖZPONTI ÉPÜLETÉNEK ALTALAJÁRÓL.

Irta: Körössy László dr.

A Műegyetem területének Bertalan-utcai oldalán, közvetlenül a fűtőház mellett, 1941. őszén fúrást létesítettek, mely 52 m mélységig halolt a felszín alá. A fúrás szelvénye a következő:

0	— 4'6	m-ig barna iszapos homok
4'6	— 6'8	m-ig sárga iszapos homok
6'8	— 14'0	m-ig folyami kavics és homok
14'0	— 19'46	m-ig világos kékesszürke kiscelli agyag
19'46	— 19'90	m-ig finom szürke homok
19'90	— 28'0	m-ig világosszürke kiscelli agyag
28'0	— 28'30	m-ig zöldesszürke homokkő
28'30	— 36'50	m-ig világosszürke kiscelli agyag
36'50	— 36'80	m-ig szürkészöld homokkő
36'80	— 51'90	m-ig kékesszürke kiscelli agyag.